

УДК 712.27: 378 (477.46)

СВИСТУН О. В., ст. викладач

МАМЧУР Т.В., викладач

ПАРУБОК М.І., канд. біол. наук

Уманський національний університет садівництва

e-mail: tanya_mamchur@mail.ru

РОЛЬ КОЛЕКЦІЙНОГО РОЗСАДНИКА УМАНСЬКОГО НУС У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

(Оглядова стаття)

Розглядаються питання створення та використання колекційного розсадника у підготовці фахівців за напрямом агрономія та лісове і садово-паркове господарство при викладанні предметів професійно-орієнтованих дисциплін.

Ключові слова: колекційний розсадник, лікарські рослини, ботаніка, озеленення, навчальна практика, екскурсія.

Основне завдання вищої школи полягає в тому, щоб забезпечити підготовку кваліфікованих фахівців, які можуть творчо мислити і використовувати отримані знання і вміння для прискорення економічного розвитку нашої країни. Велике значення у підготовці фахівців на пряму лісове і садово-паркове господарство відіграє практична підготовка студентів, яка здійснюється на колекційному розсаднику Уманського національного університету садівництва.

Відповідно до навчальних планів та програм підготовки студентів, за напрямом агрономія та лісове і садово-паркове господарство на першому курсі передбачено вивчення ботаніки як однієї з важливих біологічних дисциплін. Саме вона закладає фундаментальні основи знань, практичних навичок та вмінь для подальшого освоєння предметів професійно-орієнтованих дисциплін.

Оптимізації навчання та контролю знань студентів сприяє обґрунтований розподіл матеріалу на кожну лекцію та практичне заняття, врахування міжпредметних зв'язків, індивідуальний підхід до студента, впровадження сучасних педагогічних технологій (застосування активних форм та методів), використання новітніх організаційних форм навчального процесу та елементів виховання.

У процесі підготовки фахівців садово-паркового господарства велике значення має можливість безпосереднього контакту студентів з рослинами, побачити і вивчити ті чи інші види. В нашому університеті цій меті і слугує колекційний розсадник, який розміщений безпосередньо на його території. Колекційний розсадник був закладений у 1936 році завідувачем кафедри ботаніки, доцентом Білоусом І.І. та асистентом Горячовою Б.С. У період свого існування він постійно поповнювався новими видами рослин за рахунок обмінів з рядом наукових установ. Багато зусиль до цього доклали доценти Гаврилюк В.А., Ніколаєва В.Ф. та Романщак С.П. Видовий склад розсадника на сьогодні складає до 1500 видів. Цей розсадник був задуманий як систематичний.

В основу послідовності розміщення рослин була взята система родин Енглера. Наразі ця система застаріла, тому у 1996 році виникла нагальна потреба у реконструкції колекційного розсадника. Нині він займає площу до 10 тис. м². Трав'янисті однорічні та багаторічні рослини розміщені на площі 5 тис. м² за філогенетичною системою *Magnoliophyta* А.Л. Тахтаджяна. На другій частині розсадника (розміщений по його периферії) зростають деревоподібні та кущові форми.

Систематичний принцип підбору і розміщення видів у колекціях зіграв значну роль у систематиці рослин не лише для науково-дослідної, а й для навчальної роботи. У розсаднику представлена велика кількість родин, які зустрічаються у флорі України. В свою чергу кожна родина представлена певною кількістю видів. При плануванні розсадника використана прямокутна сітка ділянок. Від центральної доріжки під прямим кутом вправо і вліво відходять ряди ділянок, що розділені бічними доріжками. Основне видове різноманіття колекції представлене за родинами на окремих ділянках. Таке планування розсадника дає змогу підійти до потрібної родини і кожного виду зокрема.

У навчальному процесі розсадник головний об'єкт під час проходження навчальної практики. Завершуючи лекційний курс із систематики рослин, студентів ознайомлюють з різноманітністю життєвих форм, кількісним складом представників різних родин покритонасінних в природному, безпосередньо зростаючому вигляді. Вони мають можливість наочно вивчати морфологічні особливості рослин, а також характерні морфологічні ознаки родин, які представлені в колекції. Крім того студенти знайомляться з рослинами, які можуть бути введені в культуру (їстівні, лікарські, кормові, декоративні), а також з дикорослими корисними рослинами, що згадуються в лекційному курсі, та іншими видами, що заслуговують уваги [4].

Розсадник також дає можливість знайомитися з рослинами інших регіонів нашої країни, а також інших країн і континентів, та вивчати можливості інтродукції деяких з них. Під час екскурсії розсадником студенти знайомляться з цікавою і багатою колекцією рідкісних та реліктових видів (*Ginkgo biloba* L., *Taxus baccata* L., *Magnolia kobus* Thunb., *Staphylea pinnata* L., *Polygonum sachalinense* L., *Liriodendron tulipiferum* L., *Pulsatilla nigricans* Storck. i *P. Grandis* Wend., *Adonis vernalis* L., *Rhododendron luteum* Sweet., *Euonymus nana* Bieb., *Scopolia carniolica* Jacq., *Coronilla elegans* Panc., *Macleaya microcarpa* L., *Eleutherococcus senticosus* L., *Rhodiola rosea* L., *Exochorda alberti* Regel., *Achnatherum bromoides* Beauv., *Hepatica nobilis* Mill., *Calycanthus occidentalis* L., *Aristolochia macrophylla* L., *Buddleja davida* L., та ін.). При ознайомленні з колекцією рідкісних видів обов'язково вводиться елемент охорони природи, де розглядається реліктовість, рідкісність або зникнення виду, а також вивчаються їх біологічні особливості [5].

Та частина розсадника де розміщені деревоподібні та кущові форми рослин (так звана парково-лісова зона) дає можливість вивчати екологічні умови зростання та взаємний вплив різних видів один на одного (їх загальний розвиток в умовах колекції, елементи агресивності, або навпаки, пригніченості).

На колекційному розсаднику відведено також площу, де висаджені лікарські рослини, що використовуються в навчальному процесі при виконанні дипломних робіт. Деякі їх види є досить декоративними рослинами, тому вони з успіхом використовуються в садово-парковому будівництві, квітникарстві, озелененні присадибних ділянок тощо [4]. Тому вивчення цієї групи рослин є необхідною умовою майбутньої професійної діяльності.

Крім суто навчального призначення колекційний розсадник широко використовується з метою розробки наукових основ збереження, відтворення та використання рослинних ресурсів, у таких напрямках:

- вивчення, збереження та відтворення раритетного фітогенотипу Лісостепової зони України;
- відтворення спеціальних експозиційних груп рослин відкритого ґрунту за філогенетичною системою А.Л. Тахтаджяна;
- створення насінневого фонду, обмін насінням і садивним матеріалом з іншими вітчизняними навчальними закладами, ботанічними садами та установами.

На колекційному розсаднику студенти проводять і наукові дослідження, де вони самостійно, або під керівництвом викладача вивчають рослини та використання їх в озелененні, а також технологію їх вирощування і догляд. Зібрані результати лягають в основу випускних дипломних робіт. Мотивація і активізація самостійної роботи формує у студента вміння планувати, систематизувати і контролювати свою діяльність, приймати і реалізовувати рішення, що є необхідною умовою для майбутнього професіонала.

Досить цікавою і багатою за кількістю видів на колекційному розсаднику є колекція лікарських рослин: *Symphytum officinale* L., *Salvia officinalis* L., *Echinops sphaerocephalus* L., *Monarda didima* L., колекція *Mentha* L., *Melisa* L., *Digitalis grandiflora* Mill., *Convallaria majalis* L., *Borago officinalis* L., *Galega officinalis* L., *Macleaya microcarpa* L., *Echinacea purpurea* Moench., *Genista tinctoria* L., *Lavandula angustifolia* Mill., *Sanguisorba officinalis* L., *Tanacetum vulgare* L., *Phytolacca americana* L., *Schizandra chinensis* Turcz., *Calendula officinalis* L., *Hypericum perforatum* L., *Potentilla erecta* L., *Verbena officinalis* L. [3].

Створено колекційний маточник декоративних, гарноквітучих багаторічних рослин, які використовуються в озелененні території університету, зокрема види роду *Iris* L., *Clematis* L., *Narcissus* L., *Paeonia* L., *Sedum* L., *Alium* L., *Hosta* Tratt. [2].

Розсадник цікавий і тим, що тут висаджені декоративні гарноквітучі кущі: *Philadelphus coronarius* L., *Weigela floribunda* (Sieb. et Zucc.) C. A. Mey, *Deutzia scabra* Thunb., різні види *Cotoneaster* Medic. та *Spiraea* L., *Tamarix gracilis* Willd., *Chaenomeles speciosa* (Sweet) Nakai, *Kerria japonica* (L.) DC, *Forsythia suspense* Thunb., *Staphylea pinnata* L., *Buddleja davida* L., *Calycanthus occidentalis* L., *Hydrangea macrophylla* DC., *Exochorda alberti* Regel., *Louiseania triloba* (Lindl.) Pachom, *Malus niedzwetzkyana* Dieck. та ін. [1].

Висновки. Таким чином, живі ботанічні колекції розсадника виконують пізнавальну роль, розширюють кругозір і є доповненням до екскурсій в природу, що сприяє створенню у студентів більш широкого уявлення про багатство живих форм рослинного світу. Це особливо важливо для майбутніх спеціалістів сільського, лісового та садово-паркового господарства, які в своїй роботі повинні застосовувати отримані знання про біологічні особливості рослин, щоб раціонально використовувати рослинні ресурси.

Для поліпшення використання колекційного розсадника потрібно на додаткових площах розвивати квітникарство, декоративне садівництво, поглиблювати дослідження за ростом і розвитком рослин та приділяти більше уваги розведенню та інтродукції рослин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксенов Е.С. Декоративные растения: деревья и кустарники / Е.С. Аксенов, Н.А. Аксенова // Т.1, Изд. 2-е, исправл. Энциклопедия природы России. – М.: АБФ/АВФ, 2000. – 560 с.: 48 цв. илл.
2. Аксенов Е.С. Декоративные растения: травянистые растения / Е.С. Аксенов, Н.А. Аксенова // Т.2, Изд. 2-е, исправл. Энциклопедия природы России. – М.: АБФ/АВФ, 2000. – 608 с.: 48 цв. илл.
3. Большая энциклопедия народной медицины. – М.: Эксмо, 2006. – 1024 с.
4. Бутило М.Д. Лікарські рослини України, їх раціональне використання і збереження / М.Д. Бутило, С.І. Дениско, І.Л. Дениско.– Умань: Уманське ВПП, 2008. – 688 с.
5. Червона книга України: Рослинний світ. – К.: Вид-тво "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 1996. – 608 с.

Роль колекційного питомника Уманського НУС в підготовці спеціалістів садово-паркового господарства **О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, М.И. Парубок**

Рассматриваются вопросы образования и использования колекційного питомника для підготовки спеціалістів напрямлення агрономія, лісного і садово-паркового господарства для вивчення предметів спеціальних дисциплін.

Ключевые слова: колекційний питомник, лікарські рослини, ботаніка, озеленення, навчальна практика, екскурсія.

The collection fruit trees nursery of the Uman national university of horticulture and its role in training of specialists of landscape farms

O. Svistun, T. Mamchur, M. Parubok

The problems of creating and using of collectible nursery in training of specialists in the agronomy and the forestry and Horticulture directions of training are considered, while teaching professionally-oriented courses.

Keywords: collection nursery, medical plants, botany, gardening, teaching practice, guided tours.